

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

У статті висвітлено зміст дослідно-експериментальної роботи з реалізації однієї з педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Визначено методичні форми, прийоми, засоби реалізації міжпредметних зв'язків гуманітарних дисциплін для ефективного формування зазначеної компетентності. Охарактеризовано роль соціально-психологічних тренінгів у формуванні соціокультурних умінь майбутніх аграріїв.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, майбутні аграрії, гуманітарні дисципліни, міжпредметні зв'язки, експериментальна перевірка.

Фоменко Т.Н. Экспериментальная проверка эффективности педагогических условий формирования социокультурной компетентности будущих аграриев в процессе изучения гуманитарных дисциплин

В статье освещено содержание опытно-экспериментальной работы по реализации одного из педагогических условий формирования социокультурной компетентности будущих аграриев в процессе изучения гуманитарных дисциплин. Определены методические формы, приемы, средства реализации межпредметных связей гуманитарных дисциплин для эффективного формирования указанной компетентности.

Охарактеризована роль социально-психологических тренингов в формировании социокультурных умений будущих аграриев.

Ключевые слова: *социокультурная компетентность, будущие аграрии, гуманитарные дисциплины, междисциплинарные связи, экспериментальная проверка.*

Fomenko T.M. Experimental verification of the effectiveness of the pedagogical conditions for forming future agrarians' sociocultural competence in the process of humanitarian disciplines study

The research deals with the analysis of the experimental work on the implementation of one of the pedagogical conditions for forming future agrarians' sociocultural competence in the process of humanitarian disciplines study. The methodical forms, methods, means of realization of interdisciplinary ties of humanitarian disciplines for effective formation of the indicated competence are determined. The role of social and psychological trainings for forming future agrarians' sociocultural skills is described as well.

Key words: *sociocultural competence, future agrarians, humanitarian disciplines, interdisciplinary ties, experimental verification.*

Постановка проблеми. В процесі євроінтеграції для майбутніх аграріїв з'являються нові можливості та перспективи співпраці із закордонними партнерами, що сприяє розвитку діалогу культур, соціокультурної взаємодії. З огляду на це, важливого значення набуває формування соціокультурної компетентності. Безперечно, ефективність розв'язання проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв значно залежить від їхньої змістової підготовки. В контексті вирішення цієї проблеми важливим є вивчення гуманітарних дисциплін.

Підвищення значення гуманітарних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх аграріїв визначається загальними вимогами

реформування вищої освіти, що відображено в положеннях Концепції гуманітарного розвитку України, згідно з якими основним завданням у сфері освіти визнається запровадження її гуманістичного характеру на основі розвитку особистості, виховання соціальної активності та патріотизму [3].

На наш погляд, для розвитку загальної культури особистості майбутнього аграрія важливим є створення інтегрованого вивчення гуманітарних дисциплін. Різнобічний розвиток особистості передбачає орієнтацію на міждисциплінарний підхід, тобто розробку цілісної системи формування компетентного фахівця засобами всіх навчальних дисциплін, використовуючи їхні дидактичні та виховні ресурси [5]. У зв'язку з цим, виникає необхідність належної організації навчально-виховного процесу, пошуку оптимальних педагогічних умов, які сприяли б формуванню соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. Таким чином, застосування міжпредметних зв'язків гуманітарних дисциплін для забезпечення діалогу культур ми вважаємо однією з важливих педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців висвітлюються в наукових працях О. Жежери (курсанти вищих військових навчальних закладів), О. Квасник (майбутні фахівці інженерно-технічного напрямку), П. Сулейманової (студенти багатонаціонального регіону), І. Углікової (студенти університету класичного типу) та ін. Дослідники Н. Білоцерківська, І. Закір'янова, Т. Колодько, С. Шехавцова розглядають процес формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів.

Окремі питання навчання студентів аграрних ВНЗ висвітлені в дослідженнях Н. Костриці (культурологічна підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі), І. Ляшенко (формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм), Ю. Ніколаєнко (підготовка

студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі), Д. Щепової (формування професійних цінностей майбутніх фахівців аграрної галузі) та ін. Водночас аналіз стану розробки різних аспектів означеної проблеми засвідчив недостатнє дослідження питань, що пов'язані з формуванням соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Мета статті – висвітлити результати експериментальної перевірки ефективності однієї з педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Сумського національного аграрного університету. В експериментальному дослідженні брали участь студенти факультету агротехнологій і природокористування (загальною кількістю 218 осіб), а також викладачі кафедри іноземних мов і кафедри державно-правових дисциплін та українознавства. Під час організації педагогічного експерименту було виокремлено експериментальну групу ЕГ (108 студентів) і контрольну групу КГ (110 студентів). При цьому, формування в студентів КГ соціокультурної компетентності здійснювалося традиційно, без урахування означених нами педагогічних умов, водночас ЕГ працювала за експериментальною програмою, із впровадженням обґрунтованих педагогічних умов.

Перевірка ефективності обґрунтованих нами педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін здійснювалася шляхом проведення діагностичних зрізів на початку та наприкінці педагогічного експерименту. Як встановлено під час проведення пілотажного дослідження, значна частина майбутніх аграріїв (77% із 218 опитаних) не усвідомлює важливості соціокультурної компетентності для соціальної взаємодії та

майбутньої професійної діяльності; більше половини студентів (67%) не має потреби в поглибленні соціокультурних знань, не бажає пізнавати про іншомовні країни. У переважної більшості студентів наявний брак знань щодо національних традицій і свят іншомовних країн, норм поведінки в іншомовному середовищі. В ході бесід зі студентами було з'ясовано, що більшість із них (72%) уникає міжкультурного спілкування, має труднощі у встановленні контакту із представниками іншомовних культур.

В ході спостереження ми також дійшли висновку, що викладачі гуманітарних дисциплін в аграрних ВНЗ на різних кафедрах з погляду методики викладання працюють ізольовано один від одного, наслідком чого є порушення цілісного сприйняття студентами картини світу та зниження адаптації до соціальних умов полікультурного співтовариства; формуванню соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв не приділяється належної уваги.

Ми припустили, що ефективному формуванню соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв сприятиме застосування міжпредметних зв'язків гуманітарних дисциплін для забезпечення діалогу культур. Таким чином, для реалізації зазначеної педагогічної умови на підставі констатувального експерименту було розроблено інтегративний спецкурс «Основи соціокультурної взаємодії майбутніх аграріїв», завданнями якого є вивчення національно-культурних особливостей вербального та невербального спілкування; оволодіння прийомами міжкультурного спілкування; розвиток здатності толерантного ставлення до інших культур і їхніх представників. Запропонований спецкурс складається з трьох тематичних модулів: «Норми та правила поведінки в іншомовних країнах», «Невербальні особливості ділового етикету спілкування», «Соціокультурні особливості стилю життя представників іншомовних країн». Введення запропонованого спецкурсу передбачало виключення дублювання навчальної інформації, яку майбутні аграрії отримують при вивченні гуманітарних дисциплін.

Основна ідея спецкурсу полягає в тому, що кожна його навчальна дисципліна як складова не лише реалізує свій зміст, але й завдяки застосуванню принципу міжпредметних зв'язків конкретизує й поглиблює те, що було засвоєно студентами раніше. На наш погляд, процес навчання гуманітарних дисциплін в аграрних ВНЗ, побудований на основі принципу міжпредметних зв'язків, дозволяє об'єднати розрізнені наукові знання майбутніх аграріїв, а також розкрити та реалізувати їхній особистісний потенціал.

Отже, в процесі дослідження було проаналізовано навчальні програми гуманітарних дисциплін («Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Історія та культура України», «Релігієзнавство», «Філософія», «Політологія»), які викладаються в аграрних ВНЗ, щодо визначення їхніх можливостей у формуванні соціокультурної компетентності. В результаті було виокремлено найбільш ефективні у формуванні соціокультурної компетентності гуманітарні дисципліни, а саме: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова», «Іноземна мова» (за професійним спрямуванням) й «Історія та культура України». Як інтегративний компонент, що об'єднує ці дисципліни в процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв, ми виокремлюємо рідну та іноземну мови, оскільки «мова найтісніше пов'язана з культурою» [1]. Рідна та іноземна мови як суттєвий елемент культури народу-носія мови уможливають створення в студента цілісної картини світосприйняття, що сприятиме становленню мовної особистості майбутнього аграрія та його соціальній адаптації до умов полікультурного середовища, а також формуванню культури спілкування рідною й іноземною мовами й підвищенню рівня загальної культури.

Сполучною ланкою між зазначеними вище гуманітарними дисциплінами є практичний курс «Іноземна мова», в процесі вивчення

якого систематизуються й закріплюються соціокультурні знання, отримані з інших гуманітарних дисциплін, а також формуються на цьому підґрунті відповідні вміння їх практичного застосування. Так, міждисциплінарна інтеграція передбачає вивчення іноземної мови в тісному зв'язку з історією та національною культурою, а також іншомовною культурою, у взаємозв'язку із блоком гуманітарних дисциплін, які забезпечують розширення й засвоєння культурознавчого змісту навчання іноземної мови, з опорою на взаємодію з гуманітарними дисциплінами практичної спрямованості, що сприяє усвідомленню іншомовної культури через більш глибоке пізнання рідної мови й національної культури.

Інтегративність спецкурсу «Основи соціокультурної взаємодії майбутніх аграріїв» полягає також у формуванні толерантного ставлення до цінностей іншого соціокультурного середовища; зміні інформаційної ємності змісту соціокультурного знання; зняттю стереотипів пізнання за рахунок формування установки на багатовимірне бачення світу.

Як основні провідні педагогічні технології, що визначають ефективність розробленого спецкурсу, ми виокремлюємо наступні:

1. Інтеграцію мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісно-поведінкового та особистісного компонентів соціокультурної компетентності [6] в межах реалізації спецкурсу.

2. Цілеспрямоване застосування форм, методів і засобів навчання, орієнтованих на активізацію навчально-пізнавальних дій: а) практичні заняття; семінари-диспути; б) рольові та ділові ігри, тренінги; в) інтерактивні технології.

Реалізації педагогічної умови протягом експерименту сприяло також проведення занять із елементами соціально-психологічних тренінгів. Застосування різних видів тренінгів (за методикою О. Прутченкова [4]) в процесі впровадження спецкурсу зумовлене необхідністю покращення психологічної адаптації студентів експериментальної групи, успішного вирішення конфліктних ситуацій, а також створення сприятливого клімату

в соціальному середовищі. Завдання тренінгу полягають у розвитку здатності до соціокультурної взаємодії; вмінь і навичок вербального й невербального спілкування. В процесі тренінгів майбутні аграрії розвивають спеціальні вміння (комунікативні, вміння вирішувати міжособистісні конфлікти тощо); експериментують із різними стилями спілкування, засвоюють невербальні засоби спілкування; відпрацьовують уміння й навички міжособистісної взаємодії.

Прикладом тренінгу з розвитку комунікативних умінь є вправа «Захоплення ініціативи в діалозі». За умовою цієї вправи один із двох учасників починає діалог на будь-яку тему, інший має захопити ініціативу та перевести розмову на тему, що цікавить саме його. Партнери по спілкуванню при зміні теми повинні бути наполегливими та водночас ввічливими.

Для тренування подолання психологічних бар'єрів використовувалася вправа «Гідна відповідь». Кожному студентові пропонувалося продемонструвати різні стилі відповіді в конкретній ситуації. Наприклад, «Ваш друг забув повернути вам гроші, які він взяв у вас у борг на 1 місяць, а минуло вже цілих три». Вимагайте від нього, звертаючись до кого-небудь із групи в різних стилях: а) агресивний, б) невпевнений, в) впевнено гідний. Під час виконання такої вправи відбувається активне саморозкриття особистості.

Для розвитку емпатії майбутніх аграріїв застосовувалася вправа «Зрозумій іншого». Кожен студент повинен протягом 2-3 хвилин описати настрій кого-небудь у групі. Уявити собі, відчувати людину, її стан, емоції, переживання та все це викласти на папері. Потім всі описи зачитуються вголос, а той, чий настрій описували, співвідносить зі своїм дійсним станом і підтверджує достовірність проникнення або спростовує це.

Досвід соціокультурної взаємодії майбутніх аграріїв набувався під час виконання тренінгової вправи «Займи свою позицію». Студентам роздаються картки з надписом «Згоден» і «Не згоден». Потім зачитуються

твердження. Якщо студенти погоджуються або не погоджуються із запропонованими твердженням, піднімають відповідні картки. Таким чином, студенти навчаються висловлювати свою позицію.

Під час тренінгу розширювалися можливості майбутніх аграріїв у встановленні контакту в різних ситуаціях спілкування, відпрацьовувалися навички розуміння інших людей, себе, а також взаємин між людьми. Виконуючи такі вправи, студенти набувають важливі професійні навички. Розвиток у студентів-аграріїв якостей, що сприяють позитивному вирішенню конфліктних ситуацій, навичок співпраці, поваги до інших та емпатії, на думку дослідниці І. Ляшенко [2], допоможе їм у майбутньому бути конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці. Власний досвід, набутий майбутніми аграріями під час тренінгів, сприятиме вирішенню складних проблем, що можуть виникати в міжособистісному й діловому спілкуванні.

При вивченні запропонованого спецкурсу особлива увага приділялася формуванню в майбутніх аграріїв соціокультурних стратегій – прийомів, що використовуються партнерами по спілкуванню для встановлення та підтримки міжкультурного контакту в контексті діалогу культур із метою подолання соціокультурних відмінностей і підвищення якості соціокультурної взаємодії. До таких стратегій ми відносимо: проведення аналогій, протиставлення, узагальнення, порівняння фактів рідної та іншомовної культур; інтерпретація нових аспектів іншомовної культури; культурологічні спостереження при спілкуванні з представниками іншомовних культур; узагальнення соціокультурної інформації.

Зазначений досвід сприяє використанню студентами сформованих умінь і навичок при соціокультурній взаємодії. Майбутні аграрії отримують можливість удосконалювати вміння та навички, пов'язані з адекватним використанням мовленнєвих засобів і правил вербальної й невербальної поведінки відповідно до норм, прийнятих в іншомовних країнах.

Наприкінці експериментальної роботи було проведено аналіз якісних і кількісних змін у сформованості компонентів соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв експериментальної й контрольної груп.

В цілому, наприкінці експерименту спостерігається динаміка позитивних змін в експериментальній групі: більшість студентів усвідомлює значущість соціокультурної компетентності для міжкультурного спілкування, у них є прагнення до оволодіння соціокультурними знаннями, що доводить ефективність впроваджуваних нами форм, методів для формування соціокультурної компетентності.

Для отримання даних про динаміку показника знань норм поведінки в іншомовному середовищі було порівняно результати до початку експерименту й наприкінці експерименту та визначено приріст за допомогою використання тестування.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості знань майбутніх аграріїв щодо норм поведінки в іншомовному середовищі (у %)

Рівні знань норм поведінки в іншомовному середовищі	Етапи				Приріст	
	Констатувальний етап		Контрольний етап			
	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)
Високий	4,6	3,6	10,2	4,5	5,6	0,9
Середній	59,3	60	75	68,2	15,7	8,2
Низький	36,1	36,4	14,8	27,3	-21,3	-9,1

За даними таблиці бачимо, що відбулись якісні зміни після проведення формувального етапу педагогічного експерименту. В експериментальній групі суттєво підвищився рівень сформованості знань норм поведінки в іншомовному середовищі на відміну від контрольної

групи, в якій спостерігалось значно менше зростання цього показнику. Результати контрольних зрізів, які свідчать про позитивну динаміку якісних змін у рівнях у групі ЕГ, дають нам можливість стверджувати, що застосовані в ході педагогічного експерименту міждисциплінарні проблемні завдання, робота із соціокультурною інформацією в Інтернеті, мультимедійні технології позитивно впливають на якість засвоєння соціокультурних знань майбутніми аграріями.

Діагностика змін рівня сформованості толерантності та емпатії майбутніх аграріїв проводилася за допомогою анкетування й опитування.

Таблиця 2

Динаміка рівнів сформованості толерантності майбутніх аграріїв в ЕГ і КГ на початку та після проведення експерименту (у %)

Рівні толерантності	Етапи				Приріст	
	Констатувальний етап		Контрольний етап			
	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)
Високий	0	0	7	0	7	0
Середній	66,7	68,2	75	71	8,3	2,8
Низький	33,3	31,8	18	29	-15,3	-2,8

Як бачимо, на початку експерименту студенти обох груп ЕГ і КГ мали переважно середній рівень сформованості толерантності, а після проведення експерименту порівняльний аналіз цього показнику в експериментальній групі засвідчив, що зросла кількість студентів, які перейшли з низького рівня на середній, а з середнього – на високий завдяки застосуванню в навчальному процесі міждисциплінарних проектів, дискусій, дебатів.

Таблиця 3

**Динаміка рівнів сформованості емпатії майбутніх аграріїв в ЕГ і
КГ на початку та після проведення експерименту (у %)**

Рівні емпатії	Етапи				Приріст	
	Констатувальний етап		Контрольний етап			
	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)	ЕГ (108 осіб)	КГ (110 осіб)
Високий	0	0	0	0	0	0
Середній	37	36,4	66,7	45,5	29,7	9,1
Низький	63	63,6	33,3	54,5	-29,7	-9,1

Дані свідчать про те, що при реалізації визначених педагогічних умов, які сприяють формуванню соціокультурної компетентності, в студентів експериментальної групи розвинулись такі емпатичні здібності, як уміння розуміти інших, співпереживати. Суттєве зростання студентів групи ЕГ із середнім рівнем емпатичних здібностей пояснюємо тим, що на заняттях використовувалися тренінги, рольові та ділові ігри.

Висновки. Підсумки експериментальної перевірки підтверджують, що впровадження однієї із запропонованих педагогічних умов сприяє ефективному формуванню соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. Впровадження в навчально-виховний процес в ході експериментальної роботи спецкурсу «Основи соціокультурної взаємодії майбутніх аграріїв» сприяло покращенню психологічної адаптації майбутніх аграріїв, засвоєнню досвіду соціокультурної взаємодії, а також розвитку емпатії, вмінь вирішувати міжособистісні конфлікти, комунікативних умінь і соціокультурних стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жеглова О.А. Развитие гуманитарной культуры студентов вуза в условиях междисциплинарной интеграции дисциплин гуманитарного цикла. *Теория и практика образования в современном мире*: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). СПб.: Реноме. 2012. С. 9 – 12.
2. Ляшенко І.В. Апробація психологічного компонента спеціального курсу підготовки майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм. *Народна освіта*. 2009. Вип. 1(7). URL:http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/7/statti/3lyashenko.htm.
3. Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. URL:<https://www.irs.in.ua/files>.
4. Прутченков А.С. Социально-психологический тренинг межличностного общения. М.: *Знание*. 1991. 48 с.
5. Фоменко Т.М. Міжпредметні зв'язки соціально-гуманітарних дисциплін як педагогічна умова формування соціокультурної компетентності майбутніх аграріїв. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: наук. журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. Суми, 2015. № 5 (49). С. 414 – 422.
6. Фоменко Т.М. Структура і зміст соціокультурної компетентності майбутніх фахівців-аграріїв. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до Вип.5. Том V (56): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». 2014. С. 478 – 487.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Zheglova O.A. Razvitie gumanitarnoy kultury studentov vuza v usloviyah mezhpredmetnoy integratsii distsiplin gumanitarnogo tsikla. *Teoriya i praktika*

- obrazovaniya v sovremennom mire: materialyi mezhdunar. nauch. konf.* (g. Sankt-Peterburg, fevral 2012 g.). SPb.: Renome. 2012. S. 9 – 12.
2. Liashenko I.V. Aprobatsiia psykholohichnoho komponenta spetsialnoho kursu pidhotovky maibutnikh ahrariiv do realizatsii mizhnarodnykh fakhovykh prohram. *Narodna osvita*. 2009. Vyp. 1(7). URL:http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/7/statti/3lyashenko.htm.
 3. Proekt Kontseptsii humanitarnoho rozvytku Ukrainy na period do 2020 r. URL:<https://www.irs.in.ua/files>.
 4. Prutchenkov A.S. Sotsialno-psihologicheskiiy trening mezhlichnostnogo obscheniya. M.: *Znanie*. 1991. 48 s.
 5. Fomenko T.M. Mizhpredmetni zviazky sotsialno-humanitarnykh dystsyplin yak pedahohichna umova formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh ahrariiv. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*: nauk. zhurnal / holov. red. A.A. Sbruieva. Sumy, 2015. № 5 (49). C. 414 – 422.
 6. Fomenko T.M. Struktura i zmist sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv-ahrariiv. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody»*. Dodatok 1 do Vyp.5. Tom V (56): Tematychnyi vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtratsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru». 2014. C. 478 – 487.